

Encyclopædica Britannica;

ELLER, ET ANTAL

FREMSTILLINGER

OM

de fkiønne og nyttige

V I D E N S K A B E R,

I HVILKE DISKURSER

diverse Phænomeners

BESKRIVELSER & FORKLARINGER gives

TILLIGE MED

adskillige befunderlige og færdeeles OBSERVATIONER, ^{o^a}
i Øst og Vest

ILLUSTREREDE MED XXV TIL DEELS COLOREREDE AFBILDNINGER.

Udgivne af en KREDS af DANNEQVINDER paa AMAGER.

I FORELØBIG EET VOLUMEN.

VOL. I.

HAFNIÆ.

Trykt for R. MÓSESÐÓTTIR og J. LOUIS-JENSEN
Og folgt af FLORIAN GRAMMEL, i hans Tryk-Comptoir, Nialsgade.

MMVII

*Festskrift til
Britta Olrik Frederiksen
i anledning af hendes 60-årsdag
den 5. december 2007*

*ved
Florian Grammel, Jonna Louis-Jensen og Ragnheiður Mósedóttir*

Copyright © 2007 forfatterne

Første oplæg i fire eksemplarer 5. december 2007

Anden noget forbedrede elektroniske udgave 2007
http://nfi.ku.dk/publikationer/encyclopaedica_brittanica/

ISBN 978 87 992447 0 6

Sat med "Andron Corpus" af Florian Grammel

Første oplægs indbinding ved

Sille Bræmer Enke, Natasha Fazlić og Mette Jakobsen

HVOR SKAL (VANDRE)TUREN GÅ HEN?

REJSEINSPIRATION TIL ÉN, DER GODT KAN LIDE AT VANDRE,

IKKE MINDST I ITALIEN

SIMONETTA BATTISTA

Den senmiddelalderlige islandske legendesamling *Reykjahólabók* (Holm perg 3 fol, ca. 1530–1540) er i flere henseender et enestående litterært produkt. Først og fremmest er den – modsat den tidligere hagiografiske litteratur på oldnordisk oversat fra latin – baseret på et nedertysk forlæg. Den nærmeste identificerede kilde er en version af *Dat Passionael*, en nedertysk oversættelse af det højtyske *Der Heiligen Leben*, som igen er baseret dels på latinske kilder som *Legenda aurea*, *Speculum historiale* og *Vitae patrum*, dels på tidligere tyske værker. *Reykjahólabók* er også omfangsmæssigt imponerende, når man tager i betragtning, at størstedelen af de 25 legender blev oversat for første gang eller på ny af Björn Þorleifsson fra Reykjahólar. Desuden er samlingen indholdsmæssigt ejendommelig, idet den også indeholder legender om moderne helgener, som kun findes oversat til islandsk i dette værk. Blandt disse “moderne” helgener er der to, hvis liv udspillede sig helt eller delvis i Italien og som jeg vil fokusere på. Det drejer sig om henholdsvis Skt. Nicolaus af Tolentino (1245–1305), en augustiner munk som levede det meste af sit liv i Tolentino, og Skt.

Rochus (1295–1327), som helligede sit liv plejen af pestsyge. I dette bidrag skal jeg kommentere den måde, hvorpå to stednavne, som bliver nævnt i de respektive sagaer, bliver gengivet i *Reykjáhólabók*.

I sin ungdom tilbragte Nicolaus af Tolentino en periode i et kloster i den lokalitet uden for byen Pesaro, som stadig er kendt som Valmanente. Opholdet fik stor betydning for Nicolaus, som under sin permanens havde en vision: han drømte om broder Peregrinus fra Osimo, som viste ham de lidelser, som sjælene blev udsat for i skærsilden, og bad ham om at holde en sjælemesse for dem. Efter dette syn, som skal sættes i forbindelse med datidens udbredelse af den katolske tro om skærsilden, blev Nicolaus berømt som fortæller for de afdødes sjæle, hvilket kan ses i nogle af de mange billeder i hans helligdom i Tolentino.

Det latinske *Vita*, som udgør den oprindelige kilde til legenden om Nicolaus af Tolentino, og som blev forfattet af broder Pietro fra Monterubbiano omkring 1326, gengiver stednavnet *Vallimanens*. Ifølge en krønike af den lokale historiker Tommaso Diplovatazio blev det lille kloster og den tilhørende kirke grundlagt i 1238 i lokaliteten Santa Maria in Sajano, *apud Valmanentem*, som lå *circiter mille passus* fra Pesaro. En mulig forklaring til stednavnets etymologi findes i de lokale kirkebøger, som omkring år 1200 registrerer eksistensen af et sumpet område med kviksand, hvor flere mennesker mistede deres liv, dvs. “de blev” i dalen. Disse mennesker blev registreret som *Manentes in vagis arenis*. Forbindelsen med døden ville også være en oplagt forudsætning for placeringen af Nicolaus’ vision netop på dette sted. Men hvordan bliver navnet gengivet i den nedertyske tekst og i den islandske oversættelse? I det nedertyske bliver navnet – efter den højtyske versions forbillede – fortolket og oversat med et syntagme, som forekommer i sin helhed som stednavn:

Darna sanden se ene in eyn closter in den wolt. dat heet Belyep in dem dale

(*Dat Passionael*, Lübeck 1942, 148vb.33)

Den islandske oversætter opfatter dog ikke hele syntagmet *Belyep in dem dale* – svarende, om end med en anden verbal form, til *Vallimanens* – som et stednavn:

þa sende formadr hans hann j eitt klavstvr sem var j einne ville morck fra avdrvm monnvm sem hiet Belyep og stod j einv dalverppe

(*Reykjahólabók*, Loth 1970, 155.7)

Her er der ikke gjort forsøg på at oversætte det første element, *Belyep*, som forbliver uændret, mens resten af syntagmet bliver omskrevet i en sætning, som forklarer beliggenheden: “som hed Belyep og lå i en lille dal”. Havde man kun den islandske tekst til rådighed, ville stedet være umuligt at finde!

En anden besynderlig gengivelse af et stednavn, også i det centrale Italien, findes i legenden om Skt. Rochus. Det pågældende sted er Acquapendente, som ofte forekommer i middelalderlige beskrivelser af pilgrimsrejser til Rom, idet det befandt sig langs den såkaldte “Via Francigena”, som førte fra Canterbury til Rom. Stedet fik afgørende betydning for Skt. Rochus, som i 1367 opholdt sig der i tre måneder for på mirakuløs vis at kurere og helbrede de pestsyge ved det lokale Skt. Gregors hospital. Her fandt vigtige episoder i hans liv sted, som berettet i den latinske *Vita Sancti Rochi*. Sagaen om Rochus i *Reykjahólabók* er – som det også er tilfældet med Nicolaus – ret trofast mod det nedertyske *Passionael*. I begge tekster bliver Acquapendente nævnt 2 gange:

Vp deme weghe horde he wo in der stat ghenomet tome hangenden water. seer swarliken de pestilencie regerede [...] Alze nu sunte Rochus de stat tome hangenden water van der krankheyt der pestilencie ghantzliken vorlozet hadde van der gnade godes ...

(*Dat Passionael*, 200vb.27, 201ra.7)

þa var honvm sagt j fra einvm stad er hiet Thome hangande vatnn [...] Enn þa sem at sanctvs Rochvs hafde leyst allann fyr nefndan stad. Thome hangande vathnn med gydz millde af sagdre sott pestilencie ...

(*Reykjahólabók*, Loth 1969, 136.26, 137.30)

Den nedertyske tekst oversætter stednavnet med syntagmet *tome hangenden water*, hvor den første del *tome* viser, at oversætteren har inkluderet præposition og pronomen/artikel *to (de)me* i selve navnet. I den islandske oversættelse bliver den første (og betydningsmæssigt mindst relevante) del bevaret uden forsøg på gengivelse, mens resten af navnet er tilpasset det islandske sprog. Björn Þorleifsson har ikke haft kendskab til den oprindelige latinske form og heller ikke til, at stednavnet fandtes i den norrøne form *Hangandaborg* 'hængende by', som dokumenteret i AM 194 8°:

Þangat ero III dagleidir or Luku, en dagfor þadan til Klerkaborgar, onnur til Hanganda-borgar. Þa ferr yfer fiáll, er Clemunt heitir, þar er kastali æ uppi, sa heitir mála mulier, þat kóllum ver illa konu, þar er versta þiod. Fyrir sunnan Clemunt er Hanganda-borg

(*Alfræði íslensk*, Kålund 1908, 17.5–8)

Denne gengivelse af stednavnet afspejler dog ikke til fulde den oprindelige etymologi, som er relateret til de små vandfald, der fandtes i området, men den beskriver byens høje beliggenhed.

Ifølge ONPs citatsamling findes stednavnet belagt tre andre steder.

Skálholts-Annaler (AM 420 a 4°) registrerer henholdsvis for årene 832 og 842:

Vigðr Ansgarius hinn fyrsti erkibyskvp yfir Hanganda borg
(*Íslandske Annaler*, Storm 1888, 172.30)

Brend Hanganda borg (*ibid.*, 173.7)

Her er det dog klart, at det drejer sig om Hamborg, hvilket også er bekræftet af de varierende læsemåder for det første citat i andre annaler:

Ordinatio Ansgarij primi Hamaburgensis archiepiscopi (An-
nales Regii, Storm 1888, 97.24)

Vigdr Augustinus (*r. Ansgarius, ed. note*) byskup hinn fyrsti
erchibyskup yfir Hamsborg (*Flateyjarbók* III, Guðbrandur
Vigfússon & Unger 1868, 497.26)

Mírmanns saga (i AM 179 fol) nævner en Hangandiborg, som også lå i Italien. Her er det dog umuligt at henhøre den angivne latinske form til et bestemt sted:

Hann var af þeirre borg er heiter Leopandens [*ms. Leopⁿ dens; var. Leopardens, AM 181 g fol 7ra.38*], enn Nordmenn kalla Hångandi borg (Slay 1977, 77.2)

Som det ofte er tilfældet ved oversættelsen af *proprier*, er der åbenbart sket en blanding af formerne og en forvirring omkring den første del af kompositummet *Acquapendente*. Heldigvis ved vi – dog ikke takket Björns oversættelse – hvor byen ligger.